

9. Recensies, reacties en verwijzingen.

Aan het begin van het werk aan de biografie schreef ik 'De man van 't vrije veld; Bij het honderdste geboortejaar van een uitzonderlijk Vlaams astronoom en didacticus: Marcel Minnaert', *Natuur& Techniek*, september 1993, 752-759, met een oproep aan de lezers om informatie over de man. En ook in 'Marcel Minnaert bij zijn honderdste geboortejaar', *Zenit*, oktober 1993, 414-418.

'Minnaert; een leven lang leraar': RUU (48 pagina's; rijk geïllustreerd), uitgave ter gelegenheid van het Minnaertgebouw op 5 maart 1998, te bevragen bij PR Universiteit Utrecht, postbus 80.000, 3508 TA Utrecht, 030-2532958. Korte besprekingen bij onder meer Piet Grijs in *Vrij Nederland*, 21 maart 1998 (p.5); Karel Knip in *NRC Handelsblad* ('Zingend Zand'); Willem de Ruiters in *Technisch Weekblad* ('Oproep aan biografen'); Hans Bouma in *NVOX*, april 1999; *U-blad* 4 maart 1999.

Marcel Minnaert, de biografie.

Eerste overzicht van de reacties in de pers (augustus 2003)

Het boek werd in de dagen na de presentatie van 23 april 2003 positief besproken door Simon Rozendaal in *Elsevier* (26 april; *Een goed mens*, 88-89); door Dirk van Delft in de *NRC* (26 april; *Flamingant tussen de sterren – Baanbrekend fysicus en activist*) en Martijn van Calmthout in *De Volkskrant* (26 april; *De verbeterheid van Marcel Minnaert – Hersenarbeider tussen spandoeken*). In de *NRC* breidde Karel Knip de recensie van Van Delft uit tot de volle voorpagina van het *W&O*-katern door aansluitend zijn visie op *De Natuurkunde van 't Vrije Veld* te geven: *Levensvolheid in 't vrije veld*. De week erna reageerden de astrofysici Van den Heuvel en Kuperus op de recensie van Van Delft: zij legden meer nadruk te op Minnaerts pioniersrol van de astrofysica, wat een kritiek was op de recensie maar niet, zoals Van den Heuvel mij later schreef, op het boek: het was jammer dat zij dit onderscheid indertijd niet helder naar voren brachten.

Ook op 3 mei verscheen het *Utrechts Nieuwsblad* met *De verbazing van Marcel Minnaert* door Arnaud Cornelissen. Het *Utrechtse U-magazine* (13, mei 2003) plaatste van Armand Heijnen *Geen pintje, maar studeren* en later (juni 2003) verzorgde dezelfde Heijnen een serieuzer *Onverpoosd proeven ontwikkelen* in het reünistenblad *Illustrer*. Het *Utrechtse FacNieuws* (29 april) drukte eerder de foto van E. Landré af van de auteur die het exemplaar van Nobelprijswinnaar Gerard 't Hooft ondertekende bij de presentatie. Datzelfde gebeurde in een interview van L. Werdekker in het maandblad *Foorum* van het Bestuur Openbaar Onderwijs Rotterdam van juni. Het 'Tijdschrift voor natuurwetenschap op school' *NVOX* wijdde in februari al aandacht aan de biografie door het opnemen van een deel van een didactisch hoofdstuk. In het juninummer was er alle ruimte voor een verslag door Marianne Offereins en Ada Molkenboer van de presentatie in het Minnaertgebouw (269-271) én voor de bespreking van Hans Bouma (*Het mysterie Minnaert*, 305-306). Het tijdschrift *Zenit* voor sterrenkunde, weerkunde en ruimteonderzoek besteedde in april ruime aandacht aan het verschijnen van de biografie (170-171) en kondigde in zijn juninummer een ruime bespreking aan. Marcel Hulspas schreef voor *Folia Civitatis Van Vlaanderen tot de sterren* (23 mei, 35) en Govert Schilling schreef in *Intermediair* van 19 juni *Alles voor de wetenschap* (25, 53). In *De Groene* van 31 mei werd het boek in een halve kolom gesignaleerd en gewaardeerd, maar

niet besproken (44). In het Contactblad Stichting 1940-1945, zomer 2003, opende Max van den Berg met *Een leven in dienst van de wetenschap en de maatschappelijke vooruitgang* en hij interviewde daartoe de astrofysicus De Jager en de auteur.

Daarnaast waren interviews naar aanleiding van het boek vijf keer op de radio te beluisteren. De eerste keer was dat op VPRO-OVT van 3 mei. De tweede keer voor het VRT-programma *Jongens en Wetenschap* van Nicky Aerts op 12 mei. De derde keer was het de hoofdschotel van Teleac-Faros, hetgeen zich de vierde keer in Utrecht op de Sterrenwacht heeft herhaald met een interview met Kees de Jager over Minnaerts experimentele opstelling op de Sterrenwacht op 8 juli. Ten slotte was er de lange uitzending van VPRO-Het Noorderlicht van 21 juli van Jos Wassink, die behalve de auteur en Robert Wielinga ook drie mondelinge reacties kreeg op wat de persoon van Minnaert betekende voor Wim T. Schippers, Vincent Icke en Karel Knip. In Vlaanderen lijken in de zomer bij mijn weten pas de eerste recensies te komen: in het weekblad *'t Pallieterke* van Pieter-Jan Verstraete en in *Wetenschappelijke Tijdingen* van Jos Verdoodt.

Vanuit literair-biografische kring in Nederland, in de dreven van 'boeken en cultuur, is geen reactie op het boek te melden. Het blijft de vraag wat men van deze bijdrage aan het biografische genre zal vinden. Het is jammer dat die bereiken zo ver uiteen blijken te liggen. De persoon van 'Minnaert' – politicus, flamingant, vredesactivist, filosoof en muziekliefhebber – gaf de kans die oneigenlijke waterscheiding tussen cultuur en natuurwetenschap ongedaan te maken, al was het maar voor deze keer. In het najaar maak ik een tweede overzicht, waarin ik hopelijk concreter op de ontvangst in Vlaanderen kan ingaan.

Tweede overzicht (januari 2004)

In Vlaanderen begonnen de reacties aan het eind van de vakantie op gang te komen. Op 21 augustus een volle pagina in het katern Letteren van De Standaard: Geerdt Magiels schreef 'Van Vlaanderen naar de sterren; Het volle leven van Marcel Minnaert'. Hij noemt het boek "een stijlvol monument voor een eigenzinnige vechter voor de jeugd en voor de wetenschap". Op 10 september schreef Maekeblyde voor 't Pallieterke 'Marcel Minnaert: een prachtige biografie', die "voldoet aan alle vereisten van het metier". De historicus Daniel Vanacker koos in De Gentenaar van 20 september de kop: 'Gentse professor krijgt indrukwekkende biografie'. Hij interviewde weerman Frank Deboosere die zeer gesteld is op de Minnaert van De Natuurkunde van 't Vrije Veld. In het novembernummer van 'Wetenschappelijke Tijdingen' complimenteert Pieter van Hees de schrijver met "een buitengewoon goed gedocumenteerde en evenwichtige biografie over, om het ouderwets te zeggen, één van Vlaanderens grote zonen". In diezelfde maand schreef in Ons Erfdeel de historicus Klaas van Berkel zijn 'Het kantwerk der natuur; Biografie van Marcel Minnaert'. Hij maakt een reeks kanttekeningen bij de hem intrigerende hoofdpersoon en constateert dat Minnaert "geen betere biograaf had kunnen krijgen". Overigens constateert Hugo Gevaert in Leesideeën dat "deze biografie zonder meer thuishoort in de openbare bibliotheek en eigenlijk ook een must is voor iedere leraar natuurwetenschappen". In het blad van de Nederlandse Bibliotheek Dienst van 10 juli was D.G. van der Steen hem voorgegaan: "Boeiend geschreven, en grondig en uitvoerig gedocumenteerd. Belangrijke en vaak weinig bekende aspecten van de geschiedenis van de 20e eeuw komen tot leven."

In Nederland viel in het septembernummer van het tijdschrift Natuur, Wetenschap & Techniek een uitbundige recensie van Bennie Mols te melden: 'Biografie van een inspirator'. Het tijdschrift van het museum van de Utrechtse Sterrenwacht, Sonnenborgh Berichten, wijdde haar oktobernummer aan de biografie met bijdragen van de astronoom M. Kuperus en

de auteur. Die werd op 4 november gevraagd voor een lezing voor het Natuurkundig Gezelschap van Utrecht in samenwerking met de Minnaert-kring van sterren- en weerkundige waarnemers. Er waren meer dan honderd aanwezigen. Op 29 januari 2004 is hij gevraagd om aan de Universiteit van Leiden deel te nemen aan een studiedag over de politieke en wetenschappelijke biografie: 'Het persoonlijk gewicht in politiek en wetenschap'. Vijf biografen leiden op basis van hun onderzoek in rond het thema 'de waarde van de biografie voor de geschiedschrijving'. Deze lezing staat thans op de website.

Op een bijeenkomst van een kleine vijftig Nederlandse biografen in november 2003, verzameld onder auspiciën van de 'Werkgroep Biografie' van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde bleek bij mijn navraag niemand van de biografie van Minnaert gehoord te hebben: een natuurwetenschapsman hoort kennelijk in het katern Wetenschap en Onderwijs en niet bij Letteren en Cultuur. De recensie in het decembernummer van Biografie Bulletin van de hand van Bastiaan Willink was navenant. De recensent die de merites van de biografie zou moeten beoordelen ging zover dat hij om meer natuurkunde vroeg: meer uitleg bij een apparaat van een collega van Minnaert, meer biografische gegevens van de astronoom Anton Pannekoek. Wat let hem? Waarom geen uitnodiging aan Hedwig Speliers om zijn licht op de biografie van deze geleerde flamingant te laten schijnen? De segregatie tussen cultuur en natuurwetenschap is in deze uithoek van Nederland volkomen en vanzelfsprekend. Het verschil met de 'literaire' besprekingen in Vlaanderen is frappant.

Derde en laatste overzicht (december 2004)

In maart 2004 was de vakpers actief. In het Nederlands Tijdschrift voor Natuurkunde werd het boek uitgebreid besproken door Herman de Lang. De slotzinnen: "Het gaat nu eens niet om een figuur uit de Eerste of uit de Tweede Gouden Eeuw van de Nederlandse wetenschap, maar om een ook internationaal belangrijke fysicus die verschillenden van ons nog persoonlijk hebben gekend. Ik hoop dan ook dat spoedig een Engelse vertaling het licht zal zien." Het tijdschrift Zenit, voor sterrenkunde, weerkunde en ruimteonderzoek, loste in maart haar belofte van een recensie in. De Vlaamse astronoom Tim Trachet memoreerde het feit dat de auteur in 1993 op de Nederlandse Astronomenconferentie voor hem onverwacht had aangekondigd hij die biografie zou gaan schrijven: Trachet moest constateren dat ze er tien jaar later inderdaad gekomen was. Zijn slot: "Leo Molenaar is erin geslaagd de vele aspecten van zo'n veelzijdig mens in een evenwichtig, vlot geschreven geheel samen te brengen. We hebben kunnen vaststellen dat ook lezers zonder belangstelling voor sterrenkunde het een boeiend boek vinden."

Op 21 april kwam een verrassende e-mail binnen. 'De Rok van het Universum' bleek te staan op de shortlist van de NWO-boekenprijs, de Eurekaprijs, samen met vier concurrenten. De prijs zou op 18 mei 2004 worden uitgereikt. Uiteindelijk werd het boek nummer twee, zodat de prijs van 7.500 euro moest passeren. De winnaar werd Een jongen van het dorp van Chris van Esterik. Zoals de titel al aanduidt is de vergelijking met een biografie van een natuurwetenschapsman ingewikkeld. Het rapport van de jury gaf een karakteristiek van de biografie:

"Hij was een zondagskind en een belofte. Hij groeide uit tot flamingant, communist en fameus astrofysicus. Voor De rok van het universum heeft Leo Molenaar het leven van de veelzijdige en intrigerende Marcel Minnaert tot in detail uitgeplozen. De bij vlagen bijna encyclopedische biografie over deze grote geleerde uit de twintigste eeuw is tevens een monument voor de menselijkheid van wetenschappers. Een zo geïnteresseerde biograaf als Molenaar wenst de jury eigenlijk iedereen toe!"

In mei kwam ook een tweede aangename verrassing binnen. De redactieraad van de Vlaamse tv-rubriek Histories had besloten om in 2005 op basis van het boek een documentaire aan Marcel Minnaert te wijden. Op 22 juni volgde een bespreking in Delft van de auteur met de programmamakers Tim Trachet en regisseur Guido De Bruyn. Zij legden helaas het gegeven op tafel dat de VRT-rubriek de dag ervoor was geconfronteerd met een eenmalige korting op het budget: van de 24 geplande eigen programma's voor 2005 werden er vijf (!) gehandhaafd. Daardoor kwam hun Minnaertproject voor 2005 in de problemen. Het is tot op heden, 2010, niet doorgegaan.

Het tweede nummer van de jaargang 2004 van Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden bevatte een recensie van David Baneke. Vanuit het historische spectrum van de vakpers kwam opnieuw een positieve beoordeling: "Een goudmijn voor elke biograaf is een opmerking die wel vaker op de achterkant van een biografie verschijnt, maar in dit geval lijkt het gerechtvaardigd. Dat komt niet alleen door het kleurrijke leven van Minnaert, maar ook door de enorme hoeveelheid beschikbaar bronnenmateriaal, waaronder de dagboeken van zijn ouders en interviews met zijn vrienden, familie en promovendi. Een rijke biografie is het geworden." Ten slotte organiseerde het Leidse Boerhaave Museum per oktober 2005 een tentoonstelling te organiseren over De Zon. Gerhard Kreeftmeier en Ad Maas hadden besloten, mede op basis van de biografie, om de figuur van Minnaert een centrale rol toe te kennen bij het tonen van het aspect van 'de wetenschappelijke bestudering van de zon in de negentiende en twintigste eeuw'.

In de loop van 2005 werd duidelijk dat de Digitale Bibliotheek van de Nederlandse Letteren (DBNL) het boek bij de duizend boeken had geselecteerd die met prioriteit beschikbaar moesten komen als nationaal erfgoed. Ik ging daar graag mee akkoord; uit de productie van 2003 was de keuze op een handvol boeken gevallen. Ik beschouwde dat als een correctie op de reacties vanuit de literair-biografische hoek.